

Haraszti Szabó Péter

Egy kódex és ami mögötte van – A középkori pécsi egyetem egy ismeretlen professzora?¹

Bevezetés

Az 1367-ben alapított pécsi egyetem első időszakáról igen szűkösek az információink, hiszen maga az egyetem is mindössze néhány évtizedig működhetett.² Ez az információhiány különösen fájó, ha az egyetem polgárait vesszük figyelembe, mivel alig maroknyi azon hallgatóknak a száma,³ akiket név szerint ismerünk, s még ennél is rövidebb az a névsor, mely professzoraiból összeállítható. Biztosan csupán Galvano di Bettini da Bologna nevét tudjuk az egyetemhez kötni, míg Petrovich Ede közékük számolta Lurcz Hermannt, Rudolf pozsegi és Pál szebeni prépostot, valamint Cudar Imrét is.⁴ Jelen írásomban egy olyan lehetőséget fogok körüljárni, amely ezt a listát egészíti ki egy olyan névvel, aki elképzelhetően szintén kapcsolatban állhatott az egyetemmel, noha erre csak közvetett adatok utalnak.

Reverendus Buda és kódexe

Prágai kutatásaim során egy 14. századi kódexben bukkantam rá egy minden bizonnyal magyarországi személyhez köthető kézira, amelynek provenienciája és fennmaradási körülményei a pécsi egyetemről is információkkal szolgálhatnak. Jelenleg a Cseh Nemzeti Könyvtár Kézirat- és Régi Nyomtatványok Tára őrzi ezt a szöveget.⁵ Az 1377-re datált szöveg végén található bejegyzés⁶ szerint a másoló bizonyos *reverendus Buda* volt, aki a jelzett időben fejezte be műve, Guillelmus Britonis bibliai szótárának (*Summa Britonis*) másolását.⁷ A másoló nem nevezte meg magát egyértelműen, ám korábbi kutatásaim során a cseh vagy más szláv eredetet sikerült kizárni,⁸ így magyarországi kötődése egyértelmű. Mivel a kódex a prágai egyetem cseh nemzete kollégiumának könyvtárában maradt fenn,⁹ s onnan került a Cseh Nemzeti Könyvtárba, így a másoló személyét is az egyetem körül kell keresnünk. Megnyugtatóan nem lehet tisztázni, hogy kit takar a *reverendus Buda* megnevezés, tulajdonképpen két eshetőség jöhet számításba. Az egyik szerint a másoló egy eddig ismeretlen magyar hallgatója a prágai egyetemnek, míg a másik lehetőség az, hogy a másoló

1 Készült az MTA-ELTE Egyetemtörténeti kutatócsoport támogatásával (213TKI738).

2 Köszönöm a segítséget és a hasznos tanácsokat Draskóczy Istvánnak és Kiss Gergelynek.

3 RAJCSI 1992/1993. 131–136.

4 PETROVICH 1967. 290–296.

5 NKC X B 5.

6 NKC X B 5. f. 119a: „Explicit Brito ffinitus per reverendum Budam.”

7 DALY–DALY 1975. XIII–XVIII.

8 HARASZTI SZABÓ 2017. 29.

9 BECKÁ–URBÁNKOVÁ 1948. 9.

az ekkoriban a városban tanult budai hallgatók egyike lehet. A matrikulák hiányában¹⁰ az ismeretlen hallgató esetével nem lehet érdemben foglalkozni, míg utóbbinál két budai diák jöhet szóba: Budai János 1374-ből¹¹ és Budai Miklós 1377-ből.¹² Az explicit szövege alapján, nyelvészetileg sajnos nem lehet biztosan állítani, hogy bármelyikük is azonos lenne a mű másolójával, ugyanakkor kizárni sem lehet. A névtörténeti kutatásokból kitűnik, hogy a Buda keresztnév igen ritka volt a 14. században, Slíz Mariann a 14. század első felére vonatkozó kutatásai során 20 ezer adatból mindössze ötször talált erre példát.¹³ A korabeli névhasználati szokásokban többször megfigyelhető az ún. pusztai helynévi eredetű személynév,¹⁴ ahogy egyébként a prágai egyetem irataiban is nem egyszer így használják a magyar diákok neveit (például kassai, késmárki, hatvani, újlaki és nagyszzebeni diákokkal kapcsolatban¹⁵). Eszerint elképzelhető lenne, hogy „de” prepozíció nélkül használta nevét a másoló, például Nicolaus/Johannes Buda alakban. Az explicitben azonban továbbra is zavaró a keresztnév hiánya, ami azonban más módon is magyarázható, ha a Buda a másoló további keresztnévre vagy szólítónévre¹⁶ utal, amely esetben nincs szükség a keresztnév (Miklós vagy János) kitételére. Nyelvészeti módszerekkel az azonosság kérdése nem zárható le megnyugtatóan, noha bizonyos körülmények tovább valószínűsítik, hogy a kéziratot valamelyik budai diák másolta. Párhuzamos példaként egy közel egykorú, 1394-es kódexbejegyzés említhető, mely hasonló megfogalmazásban mutatja annak a kötetnek a másolóját.¹⁷

A kódex további sorsa is egy budai diákot sejtet a kézirat elkészülte mögött. Amint arról fentebb már szó volt, a kódex a cseh nemzet kollégiumának a könyvtárához tartozott, ám a kollégiumot (és könyvtárát) az 1390-es évek közepén alapították,¹⁸ míg a két számításba vett diák 20 évvel korábban tanult Prágában. Kettejük közül azonban csak egyiküknek, Budai Jánosnak volt köze a kollégiumhoz, még hozzá éppen az alapító személyén keresztül. Az alapító, Prágai Vencel fia János 1374-ben az egyetem rektora volt, s nem utolsósorban ő volt az, aki Budai Jánost, mint egy másik egyetem *baccalaureus*át prezentálta az *artes* fakultásnak, vagyis ő találta tudását alkalmasnak arra, hogy az egyetem hallgatói közé lépjen. Mindezen felül a kollégium könyvtárát Prágai a saját könyveiből alapította. A korábbi személyes kapcsolat megléte Budai és Prágai között szintén valószínűsíti, hogy *reverendus Buda* kézírata csak úgy kerülhetett az elkészülte után közel

¹⁰ KAVKA 1967. 87. 2. sz. jegyzet

¹¹ LDPP I. 160.

¹² AJP 32.

¹³ Slíz 2011. 65.

¹⁴ Tóth 2015. 127–130.; Gulyás 2009. 57.

¹⁵ AJP 119.; LDPP I. 305, 320, 366, 416.

¹⁶ N. Fodor 2010. 52–55.

¹⁷ A nagyszzebeni káptalani könyvtárhoz tartozó egyik kódex possessor-bejegyzése szerint a könyv „*pertinet ad fraternitatem per cybinium*.” Amennyiben a másoló azt kívánta közölni, hogy a kódex a nagyszzebeni testvérülethez tartozik, akkor azt más nyelvtani szerkezettel kellett volna kifejeznie. A kódexet egyébként Mihály kiscsűri plébános állította össze, a másoló pedig bizonyos Theodericus volt, aki néhány sorral lejjebb külön meg is nevezte magát: „*Nomen scriptoris si tu cognoscere velis. The tibi sit primo ode medio ricusque secundo*” (Kiemelés tőlem – H. SZ. P.). A másoló nevét igyekezett furfangos módon belecsempészni a kéziratba, ráadásul tudjuk, hogy a 15. század legelején a nagyszzebeni káptalan könyvmásolói között volt is egy ugyanilyen nevű személy. Csontos 1879. 46–47.

¹⁸ Svatoš 2001. 52–53.

20 évvel később alapított könyvtárba, hogy a másoló Budai János lehetett, aki kéziratát rábíztta Prágaira, akinek könyvei közül került az 1390-es években a cseh nemzet kollégiumának könyvtárába. A valószínűsítésen túl azonban többet nem lehet felvetni a kódex provenienciáját illetően, az azonban tény, hogy személyes kapcsolat állt fenn Budai János és Prága Vencel fia János között. Miért fontos ez a pécsi egyetem szempontjából? A válaszhoz Prágai János életét kell először áttekintenünk.

Prágai János karrierje és a pécsi egyetem

Prágai életére Josef Tříška gyűjtötte össze legteljesebben az információkat.¹⁹ Egyetemi tanulmányait feltehetően az 1360-as évek elején kezdhetette, legalábbis erre kell következtetnünk abból az adatból, hogy 1366-ban már a Károly Kollégium tagja, s *magister artium* volt, míg ugyanebben az évben az egyetem vizsgáztatója is. 1369. április 26-án szintén vizsgáztatóként találkozunk vele,²⁰ ám ekkor négy évre eltűnik az egyetem irataiból, s legközelebb csupán 1373. július 10-én²¹ tűnik fel ismét, s 1377-ig ismét több ízben szerepel a vizsgáztatók között. Nem teljesen indokolt azonban négyéves eltűnésről vagy távollétről beszélni. 1373-ban, mint *promotor* tűnik fel az *artes* kar dékáni könyvében, vagyis egy diák felkészítésében és fokozatszerzésében segédkezett felkészítő tanárként.²² Ha a *baccalaureusi* vizsga letételéhez másfél-két évet számolunk,²³ akkor ezirányú feladatát vagy 1371 közepén, vagy pedig 1372 elején kezdhetette meg, vagyis tulajdonképpen mintegy két, két és fél évnyi hiátusról beszélhetünk. 1374-ben már az egyetem rektorává választják, mely tisztséget 1382–1383-ban ismét elvállalja. Mindeközben 1378-ban megszerzi a teológiai *baccalaureatus* is, s még ugyanebben az évben értesülünk arról, hogy a prágai várbeli Mindenszentek kápolna kanonokja is egyben.²⁴ Két évvel később kanonokságot szerez a prágai székeskáptalanban is, majd 1381-ben *canonicus receptus*. 1385-ben *professor theologiae*-ként hivatkoznak rá,²⁵ míg 1387-ben ismét vizsgáztató az *artes* karon. Pavel Spunar a rá vonatkozó utolsó említést 1399-ből találta, amikor János közjegyzőségéről tesznek említést.²⁶ Életét valamikor 1400–1404 között fejezte be Prágában.

Személyéről és munkásságáról már életében elismerően nyilatkoztak. 1375-ben egy diákja a legjobb filozófusnak nevezte a prágai egyetemen,²⁷ míg 1404-ben Husz János, mint kiváló matematikusra (*mathematicus promptissimus*) emlékezett rá.²⁸ Matematikai tevékenységére nem, de filozófiai munkásságára több adattal is rendelkezünk. Fennmaradt művei elsősorban Arisztotelészhez kapcsolódnak, így több kommentárja ismert a

¹⁹ TŘÍŠKA 1981. 321–322.

²⁰ LDPP I. 140.

²¹ LDPP I. 156. Vilém Herold ugyanakkor (noha nincs rá adat ebből az időből) folyamatosnak tartja Vencel fia János prágai tevékenységét ebben az időben is. HEROLD 1982. 54.

²² SVATOŠ 2006. 408.

²³ TONK 1979. 97.

²⁴ Ugyanis a várbeli Mindenszentek egyház javadalmai az egyetem professzorainak voltak fenntartva. SVATOŠ 2001. 40.

²⁵ Pavel Spunar szerint ennek az adatnak a fényében már 1385 előtt megszerezte a teológiai *magisteriumot*. SPUNAR I. 51.

²⁶ SPUNAR I. 51.

²⁷ ŠMAHEL 2007. 255.

²⁸ Lásd 19. sz. jegyzetet.

De anima,²⁹ a *De celo et mundo*, a *De generatione et corruptione*, valamint a *Politicorum* és *Physicæ* című könyvekhez.³⁰ Teológiai tanulmányaira utal vissza egy írása Krisztus passiójáról, s 1378-ban a *Sententiae*-ről készített kivonatot, melyről minden bizonnyal szintén teológiai tanulmányai során hallgatott előadásokat. Mindezek ugyan az 1370-es, 1380-as évekből valók,³¹ de nyilvánvalóan utalnak korábbi orientáltságára is, amely miatt már 1375-ben a prágai egyetem legkomolyabb filozófusnak tartották.

Az imént elősorolt adatokból szemléltetést semmilyen kapcsolatra nem lehet következtetni közte és a pécsi egyetem között. Két adat keltette fel a figyelmemet ebben a kérdésben. Az egyiket Fedeles Tamás közölte a pécsi székeskáptalan személyi összetételéről szóló monográfiájában. E szerint 1396-ban pécsi kanonokságot bírt egy bizonyos Prágai János, akit Fedeles (ez egyszeri adatból kiindulva) a Baranya megyei Prága falu nemesei közé sorolt.³² Azonban az itt tárgyalt Prágai Vencel fia Jánost már 1378-ban is pécsi kanonoknak nevezték egy ügy során.³³ Feltehetjük, hogy az 1396-ban említett Prágai János nem a baranyai nemesi családból származott tehát, hanem egy prágai egyetemi *magister* nyert pécsi kanonokságot 1378-at megelőzően. Az említett két oklevélből kiindulva lehet számba venni azokat a lehetőségeket, amelyek Prágait a pécsi egyetemhez köthették.

Egy prágai professzor Pécsen?

1396-ban egy pécsi kanonokság és prebenda vonatkozásában tűnik fel Prágai János neve először Magyarországgal kapcsolatban. IX. Bonifác pápa oklevele szerint ugyanis ekkor Alsáni Bálint pécsi püspök és bíboros előtt per folyt Gál fia György pécsi órkanonok és Balázs fia Benedek pécsi egyházmegyei klerikus között azon javadalom ügyében, amelyet egykor Prágai János bírt. Ez a javadalom akkor szabadult fel, amikor Alsáni bíboros megfosztotta Prágait kanonokságától vétkei és arra való méltatlansága miatt, s azt Györgynek adta, amely ellen Benedek tiltakozott.³⁴ A per további alakulása nem tartozik témánkhoz, itt csupán az a fontos, hogy 1396-ban Prágait megfosztották ismeretlen időben szerzett kanonokságától. Amennyiben elfogadjuk, hogy Prágai nem Baranya megyéből, hanem Csehországból származott, akkor talán javadalmától való tartós távolléte miatt vették el tőle kanonokságát.

Ezt megelőzően 1378-ból van adatunk arra, hogy Prágai pécsi javadalmat bírt. Ekkor VI. Orbán úgy rendelkezett, hogy amennyiben egy prágai kanonoki javadalom megüresedne a jövőben, azt Prágai Vencel fia János számára tartja fenn, nem vévén figyelembe többek között, hogy a prágai várbeli Mindenszentek egyházban és a pécsi egyházmegyében már bír egy-egy javadalommal.³⁵ Ebből az oklevélből is csak az derül ki tehát, hogy Prágai közel húsz évvel korábban, minthogy Magyarországon említették volna kanonok-

29 A *De anima*-hoz írt kommentárjait ráadásul már 1375 előtt elkezdhetette írni, ugyanis a szöveg explicitje szerint: „*Explicit Commentum libri De anima in anno 1375 reportatum Prage, bene editum a reverendo magistro Johanne Wenceslai*”. SPUNAR I. 52.; vö. MRÁZ 1982. 80.

30 SPUNAR I. 51–53.

31 SPUNAR I. 53.

32 FEDELES 2005. 434.

33 TŔIŠKA 1981. 321–322.

34 THEINER II. 328. sz.

35 MVB V. 20. sz.

ságát már bírt egy javadalmat a pécsi egyházmegyében, de továbbra sem tudni, hogy azt mikor szerezhette.

Ezekből az adatokból tehát leszűrhető, hogy egy, a prágai egyetemen tanító professzor valamikor 1378 előtt szert tett egy pécsi kanonokságra, s a kérdés csak az, hogy nem-e azért, mert János a prágai mellett a pécsi egyetemen is tanított? Prágai viszont 1378-ban már minden kétséget kizáróan Prágában tanított, s ezek után nem is hagyta el többé saját alma materét, így ha tanított is Pécsen, azt csakis abban az időben tehette, amikor 1369 és 1371/72 között nincs rá vonatkozó adat szülővárosában. Ezt az időszakot kell tüzetesebben áttekintenünk, hogy megtaláljuk a lehetséges kapcsolódási pontokat Prágai és a pécsi egyetem között.

Pécsen, mint köztudomású, királyi akaratból és pápai engedéllyel 1367-ben alapították egyetemet, Koppenbachi/Bergzaberni Vilmos pécsi püspök hathatós segítségével.³⁶ Vilmos életére vonatkozóan Petrovics István végzett alapvető fontosságú kutatásokat, ismertette a püspök diplomáciai tevékenységét és befolyását is. A család gyökerei Pfalzban vagy Felső Bajorországban keresendők, s maga Vilmos már korán kapcsolatba került a Luxemburg-dinasztiával. Petrovics valószínűnek tartja, hogy Vilmost Balduin trieri érsek mutatta be unokaöccse fiának, a későbbi IV. Károly cseh királynak és német-római császárnak.³⁷ Ez az apró tény sokat elárul fiatalkori orientáltságáról is, hiszen Balduin azok közé tartozott, akik korán felismerték az egyetemekben rejlő potenciált (Balduin is a párizsi egyetem növendéke volt), s maga is több tanult értelmiségi személyt alkalmazott,³⁸ akik közül nem egy később IV. Károly, sőt, fia, IV. Vencel környezetében is tovább dolgozott. Vilmos ilyen támogatóval a háta mögött került be IV. Károly udvartartásába, ahol közelebbről is volt alkalma megismerkedni a prágai egyetemen. Szerepe lehetett az 1353. évi budai királyi találkozó megszervezésében, s feltehetően ekkor figyelt fel rá Nagy Lajos is, akinek a szolgálatában találjuk ugyanebben az évben mint királyi káplánt. Karrierje innentől meredeken emelkedett, hiszen 1358-ban már királyi tanácsos és kápolnaispán volt,³⁹ s 1360-ban pécsi püspökké választották, székét 1361-től foglalhatta el hivatalosan is.⁴⁰ Még ebben az évtizedben az erdélyi szászok hét székének *generalis vicarius*a lett, s 1366-tól a pozsegai ispánságot is ő irányította.⁴¹

Nagy Lajos szolgálatában diplomáciai tevékenysége a pécsi egyetem szempontjából sem volt érdektelen, hiszen közismert, hogy többek között 1358-ban, a raguzai békekötést megelőző tárgyalásai során ismerhette meg a padovai jogászprofesszort, Bartholomeus Piacentini római jogi doktort, akit már akkor egyetem létesítése céljából kísérelt meg Pécsre hívni, ám, hogy ez pontosan miért feneklett meg, nem tudni.⁴² Feltehetően egy hasonló küldetés során nyerte meg cserébe Nagy Lajos és Pécs számára Galvano di Bettini bolognai kánonjogászt.⁴³ Ilyen jellegű megbízásokat azonban nem csak Lajos király itáliai konfliktusaival kapcsolatos útjai során kapott, de a Lajos és IV. Károly közötti többszöri

³⁶ SZÉKELY 1996. 81.

³⁷ PETROVICS 2009. 21.

³⁸ MORAW 2008. 482.

³⁹ ENGEL I. 91.

⁴⁰ ENGEL I. 73.

⁴¹ PETROVICS 2009. 25.

⁴² BODA 1991. 72.

⁴³ CSIZMADIA 1967. 111.

konfrontáció elsimításából is kivette a részét. Az egyik leglátványosabb eredménnyel záruló ilyen megbízatása Zsigmond herceg és Mária hercegnő eljegyzésében mutatkozott meg 1373-ban,⁴⁴ noha nem ez volt az első diplomáciai megbízatása a császár és a magyar uralkodó közötti nézeteltérések sorában. 1360-ban IV. Rudolf osztrák herceg próbálta meg kijátszani egymás ellen a két uralkodót, ám ezt a császárnak és Vilmosnak sikerült elhárítania.⁴⁵ 1362-ben azonban, miután a császár állítólag becsmérő szavakkal jellemezte Erzsébet anyakirálynét,⁴⁶ a királyi kápolna diplomatáinak minden tudásukra szükségük volt, hogy a fegyveres összecsapást elkerüljék. A felvetett kérdés szempontjából ez a konfliktus érdemel leginkább figyelmet. Ugyanis a pécsi püspök több ízben járt Csehországban és a birodalomban is közvetíteni a császár és a király között,⁴⁷ épp abban az időben, amikor Prágai Vencel fia János megkezdte egyetemi tanulmányait.⁴⁸ Amennyiben 1366-ban már *magister artium* volt, s a *baccalaureus* és a *magisteri* fokozat megszerzéséhez is másfél-két évet számolunk, tanulmányai feltehető kezdő dátuma (1362/1363) is egybeesik Vilmos gyakori követjárásaival a városban. A konfliktust végül hivatalosan 1364-ben sikerült rendezni,⁴⁹ amikor János már valószínűleg megszerezte a legalsóbb egyetemi grádust Prágában, de mindenesetre az bizonyos, hogy Vilmosnak és Jánosnak volt alkalma megismerkedni egymással. János a pécsi egyetem megalapításakor még Prágában volt, ugyanakkor frissen végzett *magister*ként nem is lehetett elég felkapott a neve, hogy magára vonja Vilmos figyelmét. Ám későbbi hírvéneke megalapozása szempontjából az 1366–69 közötti évek rendkívül fontosak lehetnek számára, akár a vizsgákon és az egyetemi disputák során, akár tanárként szerzett tapasztalatait tekintve.

Arra nézve, hogy Vilmos mikor tehetett ajánlatot Jánosnak egy pécsi tanári állással kapcsolatosan csak találgathatunk. Vilmos 1362/63 után is többször járhatott Prágában Károlynál, ugyanis a császár szerette volna lazítani a kötelékeket az osztrák hercegek és Lajos között, amely végül sikerült neki, s az egyezséget Budán Vencel herceg és a király unokahúga, Erzsébet hercegnő eljegyzése pecsételte meg.⁵⁰ Tudjuk azonban, hogy a császár és Lajos viszonya az évtized végére ismét megromlott, amikor Károly, Brandenburg birtoklása miatt szembekerült a bajor hercegekkel, akik viszont Lajos szövetségesei voltak. Ezt a szövetséget, amelyhez egyébként később III. Kázmér is csatlakozott, még 1367-ben szintén Vilmos hozta tető alá. Vilmos felvehette a kapcsolatot Jánossal, s megtette ajánlatát még az újabb konfliktus kitörése előtt, de ha közvetítői feladatait is számításba vesszük, akkor akár a konfliktus idején is, hiszen, mint korábbi császári káplán szabad bejárása lehetett IV. Károlyhoz, aki éppen 1369 végén tért vissza székvárosába Itáliából.⁵¹ Vilmos

44 MÁLYUSZ 1984. 9.

45 PETROVICS 2009. 24.; vö. PETROVICS 2015. 255–259.

46 WENZEL I. 583.

47 1360-ból például két oklevél említi, hogy Vilmos Nürnbergben volt a császárnál. <http://www.regesta-imperii.de/id/ef3aba73-360f-4a36-82f4-d64e8c41633a>; <http://www.regesta-imperii.de/id/b59ade15-879b-4d25-86c2-f97f1d59b9dd> [2016. 03. 08.]

48 KAVKA 1967. 88–90.

49 Noha Lajos és Károly már 1363-ban kibékülhetett egymással Krakkóban, amikor Károly feleségül vette III. Kázmér (és Erzsébet magyar anyakirályné) unokahúgát, Pomerániai Erzsébetet. SOLYMOSI 1981. 217.

50 SOLYMOSI 1981. 218.

51 Károly 1369. december 8-án már Litoměřicében volt Prágától északnyugatra, de január 6-án már Prágában volt, s innentől kezdve folyamatosan van adat itteni tartózkodásáról 1370. február 22-ig. RI VIII. 4795b–4822. sz. Semmi biztosra nem lehet következtetni az adatokból a hazai forráshiány ismeretében, de

ezen újabb diplomáciai megbízatása során kérhette fel tanárnak saját egyeteme számára Prágai Jánost, akinek ekkor szerezhette később említett pécsi kanonokságát. Korábban Petrovich Ede szintén úgy látta, hogy Vilmos külföldi útjai során tudatosan kereste a tanárokat egyetemére,⁵² s e tevékenységét a császárral folytatott diplomáciai tárgyalások során is folytathatta. Ha Prágai valóban tanított Pécsen, akkor későbbi munkásságából egyértelműnek tűnik, hogy elsődlegesen Arisztotelész műveinek a magyarázása tartozhatott feladatai közé.

Mi sarkallhatta Jánost a gyors távozásra? Galvano di Bettini esetében egyszerűbb megtalálni az 1373-as távozása mögötti okot.⁵³ Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az egyetem lelke, Vilmos püspök 1374-ben meghalt,⁵⁴ azonban a püspök-kancellár már 1373. novemberében, megromlott egészségi állapotára hivatkozva kérte a pápát, hogy nevezzen ki mellé egy koadjutort, aki segíti az egyházmegye ügyeinek intézése során, melyre egyedül már nem képes.⁵⁵ A püspök megromlott egészségi állapota nyilvánvalóan kihatott az egyetem életére is, amely így első válságát élhette alapítása után alig egy évtizeddel. Ezt a gyanút csak fokozza, ha azt nézzük, hogy Galvano Pécshez tulajdonképpen egyedül Vilmos személyén keresztül kötődött, s e kötelékek meglazulása vonhatta maga után a professzor távozását is.⁵⁶ Prágainál talán prózaiabb ok játszhatott közre. Érdeemes megfigyelni, hogy Prágában azután számolhatunk ismét jelenlétével, miután Lajos és Károly kibékült egymással⁵⁷ és gyermekeik kiházásításáról is megindultak a tárgyalások. A prágainál feltehetően szűkösebb pécsi egyetemi légkör és a két uralkodó közötti javuló diplomáciai kapcsolatok megnyitották számára a visszatérés elvi lehetőségét, mellyel minden bizonytalanság nélkül élt is, ám visszatérésének okai pontosan nem ismertek.

Prágainak tehát lehetősége volt arra, hogy Pécsre menjen Prágából, s a császárvárosban ráadásul épp a kérdéses évekből hiányoznak a rá vonatkozó adatok. Meghívása mögött Vilmos püspök ajánlatát sejthetjük, míg Pécsről való távozásának okait csupán találgathatjuk (noha az 1396. évi oklevélben emlegetett „*suis culpis et demeritis*” nem sok jót enged feltételezni), de talán nem járunk messze a valóságtól, ha anyaegyetemének vonzerejét látjuk benne.

Egy pécsi diák Prágában?

Vencel fia János távozása és újabb prágai feltűnése után azonban még egy fontos esemény történt, mely talán összefügghet a pécsi egyetemmel. Itt azonban vissza kell kanyarodnunk a kiindulópontot képező kódexhez és feltehető másolójához.

mindenesetre érdekes, hogy Vilmos püspök hazai oklevélkiadásáról nincsenek adataink 1368. június 10. és 1370. október 6. között. MNL OL DF 268658, DF 200272.

⁵² PETROVICH 1967. 295.

⁵³ Jövedelme Ürög falu tizedjövedelmein és egy pécsi lakáson felül évi 600 aranyforintot tett ki, aminek fele értékében Fedeles Tamás szerint a pécsi nagypréposti javadalom volt lekötvé. FEDELES 2005. 439.

⁵⁴ Engel Pál 1374. február 9-én talált utoljára az ő nevében kiadott oklevelet, míg Petrovics István néhány hónappal később, június 2-án. ENGEL I. 73.; PETROVICS 2009. 25.

⁵⁵ PETROVICS 2009. 26.

⁵⁶ Székely György kutatásai alapján 1374. augusztus 3-án Galvano már csak volt pécsi professzor, vagyis alig néhány hónappal Vilmos püspök halála után már elhagyta az egyetemet. SZÉKELY 1967. 163.

⁵⁷ SOLYMOSSI 1981. 221.

Mintegy három évvel János feltehető hazatérése után, 1374 szeptemberében megjelent Prágában egy frissen végzett *baccalaureus*, Budai János, aki kérte felvételét a prágai borostyánkószorosúk közé tanulmányainak folytatása céljából. A szokások szerint a felvétel előtt fel kellett mérni más egyetemek végzettjeinek a tudását, hogy lássák a jelölt alkalmasságát. Szerencsére az *artes* kar statútumai fennmaradtak, így ezt a procedúrát jól rekonstruálhatjuk. A jelölt először is felvette a kapcsolatot egy *magister*rel, aki felmérte tudását. Minden bizonnyal ez a *magister* lett aztán, mai szóval élve, a hallgató „témavezetője” (*promotor*) a sikeres felvételt követően.⁵⁸ Ezt a statútumok „*per magistrum suum*” szófordulatából lehet leszűrni, ugyanis miután a *magister* megfelelő képet kapott a jelölt tudásáról bemutatta őt a fakultásnak, vagyis a kar többi *magister*ének, akik tulajdonképpen egy nyilvános vitán maguk is meggyőződtek arról, hogy a diák jogosan kíván egyetemük polgára lenni. Ha ezt is sikerrel vette, akkor az egyetem újdonsült tagjának beiratkozás címén 20 garast kellett fizetnie, majd az egyetem teljes jogú polgára lett.⁵⁹

Budai Jánosról már korábban is feltételezték, hogy a pécsi egyetemen szerezte fokozatát, amely ugyan mindössze azon alapul, hogy Krakóban az oktatás azidő szerint szünetelt, míg Bécsből egyszerűen nincs megfelelő mennyiségű adatunk a kérdéses időszakból.⁶⁰ Mindazonáltal ez nem csökkenti annak a lehetőségét, hogy Budai János valóban Pécsen kezdte tanulmányait, ugyanis a prágai egyetemi iratokban, amikor más egyetemek végzettjeit vették át, általában kitették, hogy mely egyetemről jött az illető, így a diákok között találkozunk bécsi *baccalaureussal*⁶¹ vagy volt krakkói diákkal,⁶² míg a pécsiek esetében nem egyértelműek ezek az információk.⁶³ Ám ami fontosabb az az, hogy Budai hol folytatta tanulmányait és mi módon. Természetesen a prágai egyetem nagy vonzerővel rendelkezett ebben az időben,⁶⁴ így nem lenne meglepő, ha János Pécs után Prágát választotta volna Bécs vagy Krakó helyett. Ugyanakkor az furcsa, hogy Prágába érkezése után Budai nem kisebb személyt kért fel tanárául, mint az egyetem rektorát. A diákoknak nem volt megszabva, hogy mely professzor kezei alatt tanuljanak, ám Budai választása mintha azt sugallaná, hogy ismeretségük régebbi, vagy van valamilyen közös pont kettejük életében. Adott tehát két személy: Prágai János, akinek a forrásokból rekonstruálhatatlan az élete 1369 és 1371/72 között (noha mind korábról, mind későbből bőven vannak információink), illetve Budai János, akinek egyetemi tanulmányai bizonyosak 1374 előtről, de annak helye ismeretlen. E két személyt ezek a homályos foltok kapcsolják össze, s kötik egy helyre, Pécshez. Elképzelhető, hogy Budai azért kérte fel Prágait tanárául, mert Pécsen még emlékeztek rá, ahogy Vencel fia János is emlékezett pécsi éveire, s fogadta Budait, akinek alkalmasságáról maga győződött meg, s ezután prezentálta *magistertársainak* és

58 SVATOŠ 2006. 408.; HEROLD 1982. 54. A szabad művészeti kar statútumai más helyütt a diák saját vezető mesteréről („*magistro suo praesidenti et promoventi*”) tesz említést. LDPP I. 49.

59 LDPP I. 60–61.

60 RASHDALL II. 237–238., 283–284.

61 LDPP I. 145, 162.

62 LDPP I. 399–400.

63 Esetében az az érdekes, hogy nem írták ki, hogy fokozatát hol szerezte, hiszen tanulmányainak korábbi helyét a jelöltnek nyilván meg kellett adnia. Pécs kapcsán három tanulónál háromféle megoldást is látunk Prágában ez ügyben, így például Petrus de Wydera *baccalarius Quinque-ecclesiarum*-ként iratkozott be, Hermannus Lurtz, aki feltehetően tanár volt Pécsen *de studio Quinclesiensi*-ből jött Prágába, míg Budai egyszerűen másik egyetemet adott meg, annak helyét titokban tartva. LDPP I. 160, 186, 24.

64 SZÉKELY 1967. 155–156., HARASZTI SZABÓ 2016. 25–29.

segítette őt tanulmányai során. Kapcsolatuk azonban, akár Pécsre nyúlik vissza, akár Prágában kezdődött, hatással volt Budaira, s az is biztosnak látszik, hogy habitusuk hasonló lehetett. Budai prágai tapasztalatai, valamint Prágai Vencel fia János tanításai és törekvései lehettek azok a tényezők, melyek Budait hazatérése után arra sarkallhatták, hogy Esztergomban kollégiumot alapítson a szegény sorsú, de tanulni vágyó fiataloknak,⁶⁵ s ráadásul mindezt szinte egyidőben Vencel fia János hasonló alapításával, aki Prágában az egyetem cseh nációja számára alapított kollégiumot és könyvtárat az 1390-es évek derekán. Ez a feltehetően Pécsre visszanyúló személyes kapcsolat tehát a Magyar Királyság számára is gyümölcsözőnek bizonyult, az esztergomi *Collegium Christi* alapítását tekintve.

Összegzés

A cikk elején felvetett kérdésre, miszerint Prágai Vencel fia János taníthatott-e a pécsi egyetemen, nem adható egyértelmű igen, mindazonáltal több tényező is megengedi a feltételezést. Prágai János 1366–1369 között a prágai egyetemen több ízben is a vizsgáztató professzorok között szerepel, mint a Károly Kollégium *magistere*. Ezután 1369-ben eltűnik az egyetem irataiból, de 1378-ban pécsi kanonokságáról vannak adatok, melyet nem tudni mikor szerzett, noha Fedeles Tamás kutatásaiból az biztos, hogy egy ugyanilyen nevű személy, aki feltehetően azonos vele, még 1396 előtt valamikor kénytelen volt megválni e javadalmától. Prágainak megvolt a lehetősége, hogy kapcsolatba kerüljön a pécsi egyetemmel, amikor annak első kancellárja, Vilmos pécsi püspök több ízben is Prágában járt Nagy Lajos diplomáciai megbízatásai során, többek között, amikor Vencel fia János megkezdte egyetemi tanulmányait, illetve, amikor 1369/70 fordulóján János már tanára volt az egyetemnek. Mindez egybevág Vilmos püspök „professzor-toborzási” szándékaival is. Valamikor 1369/70-ben Vilmos ismét felvehette vele a kapcsolatot, s meghívta Pécsre, ahonnan 1371/72 körül távozhatott, mintegy két, két és fél évnyi tanári tevékenységet követően. Prágai János valószínűleg e néhány éves pécsi tartózkodása idején kaphatta pécsi javadalmát is, mely hasonló fizetése lehetett, mint a prágai várbeli Mindenszentek egyház kanonoki stallumai a *Carolinum magistere*inek.

Felvethető továbbá annak a lehetősége is, hogy pécsi évei nyomot hagytak a későbbi diákokban is, s ezért választotta a fiatal Budai János, az esztergomi *Collegium Christi* későbbi alapítója a prágai egyetemet, s azon belül tanárul az egyetem akkori rektorát, Prágai Vencel fia Jánost. A prágai kulturális miliő, s Vencel fia János hatása lehetett a kiváltó oka későbbi esztergomi alapításának, amelynek, ha Prágai Vencel fia János valóban tanított Pécsen, akkor pécsi mellékszála is lehetett.

FORRÁSOK

- AJP *Album seu matricula facultatis juridicae Universitatis Pragensis: ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418 e codice membranaceo illius aetatis nunc primum luce donatum.* Praha, 1834.
- LDPP *Liber Decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. I–II.* Ed. Johannes Nepomuk GERZABEK. Praha, 1830–1832.

⁶⁵ KÖRMENDY 2007. 62–64.

- MNL OL DF Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fényképtár
- MVB *Monumenta Vaticana res gestas Bohemica illustrantia I–VII.* Ed. KLICMAN, Ladislav – NOVÁK, Johann Friedrich – JENŠOVSKÁ, Vera – STLOUKAL, Karel. Prag, 1903–2001.
- NKC Národní Knihovna České Republiky
- RI *Regesta Imperii VIII – Die regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. (1346–1378).* Hrsg. HUBER, Alfons. Innsbruck, 1877.
- THEINER THEINER, Augustin: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis vaticanis I–II.* Romae, 1859–1860.
- WENZEL *Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból I–III.* Szerk. WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874–1876.

IRODALOM

- BECKÁ–URBÁNKOVÁ 1948 BECKÁ, Josef – URBÁNKOVÁ, Emma: *Katalogy Knihoven Koleji Karlovy University.* Praha, 1948.
- BODA 1991 BODA Miklós: A középkori pécsi egyetem alapításának előzményei. *Baranya*, 2. (1991):1–2. 71–86.
- CSIZMADIA 1967 CSIZMADIA Andor: Galvano di Bologna pécsi működése és a középkori magyar jogi oktatás egyes kérdései. In: *Jubileumi tanulmányok a pécsi egyetem történetéből.* Szerk. CSIZMADIA Andor. Pécs, 1967. 111–128.
- CSONTOSI 1879 CSONTOSI János: Adalék a magyarországi XIV–XV. századi könyvmásolók és betűfestők történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 4. (1879):1. 42–59.
- DALY–DALY 1975 *Summa Britonis sive Guillelmi Britonis expositiones vocabulorum biblie.* Ed. DALY, Lloyd W. – DALY, Bernardine A. Patavii, 1975.
- ENGEL I. ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája I–II.* Budapest, 1996.
- FEDELES 2005 FEDELES Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526).* Pécs, 2005.
- GULYÁS 2009 GULYÁS László Szabolcs: Újabb adatok a középkori jobbágyi-mezővárosi személynévadás kérdéséhez. *Névtani értesítő*, 31. (2009) 47–61.
- HARASZTI SZABÓ 2016 HARASZTI SZABÓ Péter: Magyarországi diákok a Prágai egyetemen a középkorban. In: HARASZTI SZABÓ Péter – KELÉNYI Borbála – SZÖGI László: *Magyarországi diákok a Prágai és a Krakkói Egyetemeken 1348–1525.* I. Budapest, 2016. 9–42. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 2.)

- HARASZTI SZABÓ 2017 HARASZTI SZABÓ Péter: Books and their creators from the medieval Kingdom of Hungary at the University of Prague. *Studia Historica Nitriensia*, 21. (2017) 17–31.
- HEROLD 1982 Vilém HEROLD: Commentarium Magistri Johannis Wenceslai de Praga super octo libros „Politicorum” Aristotelis. *Mediaevalia Philosophica Polonorum*, 26. (1982) 79–91.
- KAVKA 1967 Frantisek KAVKA: A prágai Károly egyetem, a pécsi egyetem és Dél-Magyarország a XIV. században és a XV. század elején. In: *Jubileumi tanulmányok a pécsi egyetem történetéből*. Szerk. CSIZMADIA Andor. Pécs, 1967. 87–97.
- KÖRMENDY 2007 KÖRMENDY Kinga: *Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183–1543*. Budapest, 2007.
- MÁLYUSZ 1984 MÁLYUSZ Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, 1984.
- MORAW 2008 Peter MORAW: Gelehrte Juristen im Dienst der Deutschen Könige des späten Mittelalters (1273–1493). In: *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte: Strukturen, Personen, Entwicklungen*. Leiden, 2008.
- MRÁZ 1982 Milan MRÁZ: Commentarium Magistri Johannis Wenceslai de Praga super „De anima” Aristotelis (Der gegenwärtige Zustand der Forschungsarbeit). *Mediaevalia Philosophica Polonorum*, 26. (1982) 53–77.
- N. FODOR 2010 N. FODOR János: *Személynevek rendszere a kései ómagyar korban*. Budapest, 2010.
- PETROVICH 1967 PETROVICH Ede: A középkori pécsi egyetem ismeretlen tanárai. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 71. (1967):3. 290–296.
- PETROVICS 2009 PETROVICS István: A pécsi egyetem kancellárjai: Koppenbachi Vilmos és Alsáni Bálint püspökök pályafutása. In: *Egyházi arcképek a pécsi egyházmegyéből*. Szerk. FEDELES Tamás – KOVÁCS Zoltán – SÜMEGI József. Pécs, 2009. 21–41.
- PETROVICS 2015 PETROVICS István: A város története a 14. századtól 1526-ig. In: *Pécs története II. A püspökség alapításától a török hódoltságig*. Szerk. FONT Márta – VONYÓ József. Pécs, 2015. 171–263.
- RAJCZI 1992/1993 RAJCZI Péter: Professzorok és diákok Nagy Lajos király pécsi egyetemén. *Baranya, Történelmi közlemények*, 5–6. (1992/1993):1–2. 131–136.
- RASHDALL II. RASHDALL, Hastings: *Universities of Europe in the Middle Ages I–II*. Oxford, 1895.
- SLÍZ 2011 SLÍZ Mariann: *Anjou-kori személynévtár, 1301–1342*. Budapest, 2011.

- SOLYMOSI 1981 *Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig.* Szerk. SOLYMOSI László. Budapest, 1981.
- ŠMAHEL 2007 ŠMAHEL, František: The Faculty of Liberal Arts 1348–1419. In: *The Charles University in the Middle Ages.* Selected studies by František ŠMAHEL. Leiden–Boston, 2007. 213–272.
- SPUNAR I. SPUNAR, Pavel: *Repertorium auctorum bohemorum provectorum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans.* Wratislaviae, 1985.
- SVATOŠ 2001 SVATOŠ, Michal: The Studium Generale 1347/8–1419. In: *A History of Charles University.* Ed. ČORNEJOVÁ, Ivana – SVATOŠ, Michal – SVOBODNÝ, Petr. Prague, 2001. 25–88.
- SVATOŠ 2006 SVATOŠ, Michal: Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348 – 1622. Kus kulturní a intelektuální historie českých dějin. In: *Ve znamení zemi Koruny české: sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc. Vyd. 1.* Ed. BOBKOVÁ, Lenka – BŘEZINA, Luděk – KONVIČNÁ, Jana – ZDICHYNEC, Jan. Praha, 2006. 400–411.
- SZÉKELY 1967 SZÉKELY György: A pécsi és óbudai egyetemalapítások helye a középeurópai egyetemalapítási hullámokban. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 1967 (1968) 155–174.
- SZÉKELY 1996 SZÉKELY György: Hazai egyetemalapítási kísérletek és a külföldi egyetemjárás. In: *A magyar iskola első évszázadai.* Szerk. G. SZENDE Katalin – SZABÓ Péter. Győr, 1996. 79–87.
- TONK 1979 TONK Sándor: *Erdélyiek egyetemjárása a középkorban.* Bukarest, 1979.
- TÓTH 2015 TÓTH Valéria: Gondolatok a helynévi eredetű személynvekről. *Helynévtörténeti tanulmányok*, 11. (2015) 121–135.
- TŘIŠKA 1981 TŘIŠKA, Josef: *Životopisný Slovník Předhusitské Pražské Unverzity 1348–1409.* Praha, 1981.

An unknown Professor of the medieval University of Pécs?

by Péter Haraszti Szabó

(Summary)

Our information about the medieval University of Pécs unfortunately is very limited due to the Turkish occupation in the early modern period, thus we know just a few students and only one professor from this period (though Ede Petrovich tried to improve this number). In this article we sought to add another name to this short list, because there is a possibility that John, son of Wenceslas of Prague also belonged to the tutorial board of Pécs. According to the researches of Tamás Fedeles, we have information about a certain John of Prague, who held a canonry at Pécs in 1396. Fedeles reckon this canon as a noble person from Baranya County, but John, son of Wenceslas of Prague in 1378 also held a canonry at Pécs. Therefore probably these two person is the same. John of Prague in the mid 1370's was one of the most famous professors of the Faculty of Arts at the University of Prague, whereby naturally comes up the question, whether John of Prague was a professor at Pécs too? As we mentioned we don't know too much information about the University of Pécs, so we could only examine the possibility of this theory too, but there are some facts which ensure this option. Besides of the information about this canonry of Pécs John of Prague also had the opportunity to visit Pécs from Prague, when the first chancellor of Pécs, William of Koppenbach/Bergzabern, bishop of Pécs (former imperial chaplain of Charles IV) led several diplomatic missions to Prague in 1362/63 and at the end of the decade. In other words when John began his studies and exactly the same time when he disappeared from Prague. From 1369 to 1371/72 (when he probably became a *promotor* at Prague again) there is no evidence about his presence in the imperial city. Hence we could assume that John got acquainted with Bishop William at Prague around 1369, who invited him to Hungary and get his canonry in these years, but only two or a two and half years later he went back to Prague. If this statement is true, than maybe his good reputation was the reason why John of Buda had chosen him as his supervisor after he went to Prague in 1374. This also make clear the assumption that John of Buda, the latter founder of the College Christ in Esztergom, could began his studies at Pécs, where he get a Bachelor degree, which was recorded when he appeared at Prague without the name of the institution where he earned this title.